

УДК 371.13:340
DOI 10.32840/1992-5786.2019.63-2.29

В. М. Савіщенко

доктор юридичних наук, кандидат педагогічних наук,
доцент, декан юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДІАХРОНІЯ ДЕОНТОЛОГІЧНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТА

Статтю присвячено дослідженню феномену професії, вивченню історичного розвитку юридичних професій. На основі аналізу нормативно-правових документів, психолого-педагогічних джерел визначено характерні ознаки змісту поняття «професія»: суспільно-історичний характер, функціональне призначення, суспільна корисність. Обґрунтована онтологічна особливість юридичних професій – система, у якій взаємодіють три сфери: 1) деонтологічний код професії; 2) особистість юриста; 3) суспільство, держава. З'ясовано, що деонтологічний код професій – сукупність цінностей, які зумовлюють призначення професії в суспільстві та професійне покликання людини. Деонтологічний код властивий професіям із високим ступенем відповідальності, типу «людина – людина». Цінності, які сформували ядро деонтологічного коду юристів, визначені у правовій культурі Давнього Риму. Деонтологічний код юристів сформований на цінності справедливості і реалізується в утвердженні цивілізованого правопорядку в суспільстві, забезпеченні справедливого врегулювання суспільних відносин, правосуддя. Показано різноманітність правових сімей і форм держави, зв'язок юридичних професій із цими правовими явищами. Акцентовано увагу на тому, що в державах, де основоположні права і свободи людини не є цінністю, а правові принципи порушуються, спостерігається відхилення юридичної діяльності від деонтологічного коду професії, знижується рівень відповідності юридичних професій їхньому призначенню та професійному покликанню. У ретроспективі показано змінюваність функцій професійної діяльності юриста, перелік юридичних професій, визначений Класифікатором професій. Обґрунтовано думку, що особистість юриста – це суб'єкт юридичної діяльності, який має юридичну освіту і високу правову культуру, спрямований на встановлення справедливості в суспільстві, цивілізоване врегулювання суспільних відносин, надання правової допомоги, діє в межах деонтологічного коду професії. Основні компоненти деонтологічно зорієнтованої моделі професійної компетентності юриста узагальнено у блоки: 1) знання, уміння, практичні навички; 2) психолого-педагогічний; 3) деонтологічний.

Ключові слова: професія, спеціальність, юридичні професії, правова культура, адвокат, суддя, прокурор, нотаріус, деонтологічний код, цінності, особистість юриста, деонтологічно зорієнтована модель професійної компетентності юриста.

Постановка проблеми. В умовах реформування правоохоронних органів України, наближення юридичної практики до європейських цінностей, оновлення юридичних кадрів відбувається суттєве зростання запиту на юристів-професіоналів. Крім того, удосконалення державних органів та органів місцевого самоврядування, розширення приватного сектора надання юридичних послуг і надалі потребуватиме юристів нової генерації. Зростання значення юридичної освіти, науки і практики як чинника розвитку правової соціальної та демократичної держави зумовлює необхідність пошуку шляхів підвищення професійної компетентності юриста. Такі тенденції не можуть не спричиняти впливу на діяльність юридичних факультетів, вимагаючи від них розроблення нової, деонтологічно зорієнтованої моделі професійної компетентності юриста. Зважаючи на те, що юридичні знання постійно оновлюються, заучування їх студентами ніколи не дасть можливості сформувати чесну, справедливу, гуманну особистість, здатну захищати права і свободи

людини, здійснювати правосуддя. Нині суспільно-політична мета полягає у формуванні правової держави, а юристи є носіями і трансляторами правової культури, тому процес їх підготовки потребує формування передусім цінностей, світоглядних позицій, усвідомлення професійної відповідальності й обов'язку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині створено низку наукових праць, присвячених актуальним питанням юридичної освіти, науки та практики. Деонтологічні проблеми професійної юридичної діяльності вивчали С. Алексєєв, М. Айзенберг, О. Бандурка, І. Бенедик, В. Власюк, В. Горшеньов, С. Гусарєв, О. Скакун, С. Сливка, В. Сокурєнко, О. Тихомиров, В. Черней та ін.; відповідність випускників юридичних факультетів потребам ринку праці досліджували О. Осінська, І. Шемелинець, М. Якубович; психолого-педагогічні основи формування професійної компетентності вивчали О. Дубасенюк, М. Дяченко, П. Зеєр, І. Зимня, С. Калашникова, О. Пометун, Н. Ничкало, Ж. Таланова й ін.; державний стандарт вищої

юридичної освіти розробляли Д. Азаров, А. Бойко, С. Бичкова, Т. Кагановська, М. Кучерявенко й ін.

За останні роки у вітчизняній педагогічній науці здійснено розвідки із проблем педагогічної деонтології М. Васильєвою, з формування правової культури та компетентності майбутніх правоохоронців В. Ільїною, М. Підберезьким, В. Рижикивим, О. Федоренко, Г. Яворською та ін. Проте комплексного вивчення феномену юридичних професій та професійної компетентності юриста не здійснено. Водночас реалізація проєкту розвитку національного державотворення ставить перед нашим суспільством надскладні завдання, що зумовлені тривалим нехтуванням вирішенням проблем корупції у правоохоронних органах, якості юридичної освіти, низької правової культури юристів-практиків. Така ситуація, безумовно, визначає актуальність розроблення деонтологічно зорієнтованої моделі професійної компетентності юриста як фундаменту духовно-світоглядних, ціннісних орієнтирів юриста-професіонала.

Мета статті – визначити характерні ознаки змісту поняття «професія», особливості формування та розвитку юридичних професій, сформулювати визначення понять «деонтологічний код юридичних професій», «особистість юриста», структурні компоненти деонтологічно зорієнтованої моделі професійної компетентності юриста.

Виклад основного матеріалу. Широта та складність феномену професії (від лат. і фр. *professio* – «спеціальність», «говорити публічно») зумовлюють міждисциплінарний підхід до його вивчення з погляду філософії, педагогіки, психології та права. Необхідно зазначити, що сучасний стан наукової психолого-педагогічної літератури визначається наявністю великої кількості трактувань поняття «професія»: 1) рід трудової діяльності, що вимагає спеціальних теоретичних знань та практичних навичок і є джерелом існування [1, с. 630]; 2) стійкий та відносно широкий вид трудової діяльності (занять) людини, визначений розподілом праці та її функціональним змістом [2, с. 742]; 3) прикладання сил людини або галузь, в якій людина виконує свої функції як суб'єкт праці; спільність людей, які зайняті відповідними трудовими функціями; підготовленість (знання, вміння, навички, кваліфікація), притаманна людині, завдяки якій вона здатна виконувати відповідні трудові функції, діяльність, робота професіонала, тобто сам процес реалізації трудових і професійно виконуваних функцій [3, с. 61]; 4) історично та культурно зумовлене суспільне явище, яке об'єктивно визначається досягнутим рівнем розподілу праці; набутий у процесі навчання та виховання, орієнтований на суспільний розподіл праці комплекс систематизованих знань, вмінь та навичок, здібностей та переконань людини, який є передумовою виконання кваліфікованої праці в

матеріальному та нематеріальному виробництві [4, с. 642]; 5) здатність виконувати подібні роботи, які вимагають від особи певної кваліфікації [5].

Огляд підходів до визначення поняття «професія» був би неповним без аналізу його з позиції права. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», від 29 квітня 2015 р. № 266 [6], підготовка молоді до професійної діяльності здійснюється не за професіями, а за 121-ю спеціальністю, які об'єднані у 29-ть галузей знань. Зазначений документ орієнтує професійну освіту на вживання поняття «спеціальність», а не «професія».

Звернення до Національного класифікатора України [5] дає можливість більш повно розглянути неоднозначність розуміння цього феномену наукового знання. У даному документі вживається поняття «професія» на позначення здатності виконувати подібні роботи, які потребують від особи належної кваліфікації. Професії класифіковано за дев'ятьма розділами, а вживані в ньому професійні назви робіт рекомендовано використовувати для утворення нових назв професій і посад. Поняття «робота» розглядається як статистична одиниця, що класифікується відповідно до кваліфікації, необхідної для її виконання. Кваліфікація визначається рівнем освіти та спеціалізацією. Поняття «спеціальність» у даному документі не вживається. Отже, у сфері освітнього законодавства набув поширення термін «спеціальність», у трудовому – «професія».

У психолого-педагогічній літературі поняття «спеціальність» визначається як історично сформований вид трудової діяльності, яка систематично виконується в межах окремої професії [4, с. 729]; категорія сфери праці, що характеризує напрям спрямованості трудової діяльності та специфіку роботи в межах професії; вид занять у межах однієї професії; сукупність знань, умінь і навичок, здобутих у результаті навчання, що забезпечують виконання певного виду професійної діяльності відповідно до кваліфікації, що присвоюється [2, с. 868].

Аналіз науково-теоретичного підґрунтя понять «професія» і «спеціальність» дозволяє визначити такі положення. По-перше, у сучасній психолого-педагогічній та юридичній літературі відсутня концептуальна єдність трактування даних понять. З погляду наукової методології «поняття» як форма мислення не може позначати сутність різних явищ дійсності. Тому поняття «професія» і «спеціальність» варто розмежовувати. Зважаючи на те, що обсяг і зміст поняття «професія» ширший, ніж поняття «спеціальність», вони співвідносяться як ціле і частина. По-друге, у нормативно-правових актах спостерігається отождолення понять «спеціальність» і «професія». У законодавстві у сфері освіти та соціально-трудових відносин відсутня

узгодженість вживання досліджуваних понять, що призводить до неоднозначного трактування правових норм. Очевидно, що дані підходи розглядають різні елементи досліджуваних понять. По-третє, аналіз наведених дефініцій дає змогу визначити три позиції розуміння феномену професії: 1) це суспільне явище, яке виникло в результаті розподілу праці; 2) це труд, який забезпечує матеріальне існування людини; 3) це здатність, підготовленість виконувати відповідні трудові функції.

Отже, можна визначити характерні ознаки змісту поняття «професія». По-перше, це його суспільно-історичний характер, який зумовлюється рівнем цивілізаційного розвитку суспільства, його культури і моральності, наукового прогресу. У зв'язку із чим відбувається оновлення розподілу праці в соціумі, професії виникають і зникають. Другою характерною ознакою змісту поняття «професія» є його функціональне призначення – отримання матеріальної винагороди та соціального статусу. За цією ознакою професія відрізняється від такого поняття, як «хобі» – захоплення, улюблене заняття. Третя ознака – суспільна корисність. З філософського погляду труд актуалізує процеси самовдосконалення людини. Виконуючи певну роботу, людина забезпечує не тільки добробут своєї родини, а й приносить користь суспільству. Четверта ознака – професійна компетентність. За цією ознакою вдається відмежувати професійну діяльність від аматорства і дилетантизму, охарактеризувати її як таку, що потребує спеціальної підготовки, професійної освіти, майстерності. Зазначена ознака закладає сутнісне розуміння професії з погляду генезису особистості у процесі професіоналізації, складності й якості виконуваної роботи. Професійна компетентність інтегрує професійні знання, уміння, навички, цінності, особистісні якості, рівень практичного досвіду.

Онтологічною особливістю юридичних професій є система, у якій взаємодіє три сфери: 1) деонтологічний код професії; 2) особистість юриста; 3) суспільство, держава.

Зародження деонтологічних знань можна співвіднести з використанням в античні часи клятви Гіппократа – професійної обітниці лікарів, морально-етичних принципів професійної діяльності медиків. Поняття терміна «деонтологія» як учення про належне вперше сформулював Ієремія Бентам у роботі «Деонтологія, або наука про мораль» (1834 р.). Принцип користі, за яким можна оцінити вчинки людини, їхній вплив на збільшення чи зменшення «суспільного щастя», учений уважав підґрунтям деонтології, а її завданням – обґрунтування єдності особистих інтересів та обов'язку перед суспільством, необхідності надання соціальним мотивам усієї сили особистих.

Важливою умовою формування та розвитку правової держави, ефективного правового регу-

лювання правовідносин, забезпечення прав і свобод членів суспільства є підготовка юристів-професіоналів, діяльність яких на найвищому рівні відповідатиме деонтологічному коду професії.

Деонтологічний код професій – сукупність цінностей, які обумовлюють призначення професії в суспільстві та професійне покликання людини. Деонтологічний код властивий професіям із високим ступенем відповідальності, типу «людина – людина», серед них, зокрема, учитель, лікар, юрист. Крім професійних знань, техніки та майстерності представники таких професій мають глибоко усвідомлювати призначення професії, своє професійне покликання, внутрішній імператив професійного обов'язку. Деонтологічний код професійної діяльності лікарів ґрунтується на цінності рятування здоров'я і життя людини, для педагогів він полягає у вихованні гармонійної особистості, її успішній реалізації в майбутньому. Деонтологічний код юристів сформований на цінності справедливості і реалізується в утвердженні цивілізованого правопорядку в суспільстві, забезпеченні справедливого врегулювання суспільних відносин, правосуддя. Деонтологічний код юридичних професій передбачає високу міру відповідальності перед суспільством та кожним її членом. Як лікар, учитель, так і юрист не мають права на помилку. Проте тільки в юридичній діяльності існує інститут апеляції (від лат. *appellatio* – «звернення») – одна з форм оскарження судових рішень до суду вищої (апеляційної) інстанції, що має право переглянути справу по суті. Отже, судова система створює «фільтри», які орієнтовані на виправлення професійних помилок юристів, забезпечуючи тим самим справедливе правосуддя.

Професія «юрист» належить до найдавніших професій, супроводжує людство впродовж тисячоліть. Змінюючись, вона зберігає деонтологічний код – систему морально-правових норм, яка спрямовує юристів на виконання професійного покликання й обов'язку – утвердження цивілізованого правопорядку в суспільстві, забезпечення основоположних прав і свобод людини і громадянина, здійсненні справедливого правосуддя.

Професія «юрист» як соціально фіксована галузь виконання трудових функцій пройшла багатовікове становлення та розвиток. Її зародження безпосередньо пов'язано не тільки з розподілом праці, а й зі складними процесами державо- та правоутворення. Еволюцію професії юрист неможливо розглядати у відриві від соціально-політичних, культурних, історико-правових змін, аналізу документів, регламентуючих юридичну діяльність, професійного внеску видатних юристів минулого та сьогодення.

Передумовою виникнення юридичних професій стала потреба людства в регулюванні суспільних відносин, розв'язанні конфліктів. Такі функції

покладалися на жерців, імператора, сенат, комісії, магістрати, префектів, правителів провінцій.

Прообрази майбутніх юридичних професій виникли за часів Стародавнього Риму. Виходячи з дослідження німецького ученого К.-Г. Брунса, можна виокремити етап становлення юридичних професій, коли правові знання вважалися таємними, та етап, коли правові знання стали публічними (за часів Флавія і Корунканія VII ст. до н. е.). «Таємну науку» створили понтифи, доступ до неї мали лише патриції. На цьому етапі становлення юридичних професій ще не існувало класичної юридичної освіти, тому давати поради і настанови могли всі, хто мав бажання й ораторські здібності. Підготовка знавців права здійснювалася в ті часи в юридичних училищах (*stationes scholae*). Поступово почали формуватися соціально-трудова функції юридичної діяльності. Визначили їхній зміст класики юриспруденції Емілій Папініан, Доміцій Ульпіан, Юлій Павл, Геренній Модестін, Гай. Зміст першої функції *agere* (з лат. – «вести»), *postulare* (з лат. – «вимагати») полягав у створенні легісакційних позовів; друга функція *cavere* (з лат. – «остерігатися») передбачала створення урочистих релігійно-правових формул і ритуалів укладання заповітів, угод; третя – *respondere* (з лат. – «відповідати») виявлялася в наданні порад, здійсненні консультацій. Провадження перелічених соціально-трудова функцій юридичної діяльності стало передумовою виникнення професій судді, нотаріуса, юрисконсульта, адвоката, прокурора, уявлення про професійний обов'язок і призначення юристів, формування професійного деонтологічного коду.

Розглядаючи історичні витоки становлення юридичних професій, необхідно розглянути деонтологічні основи римської правової культури. Римлянам вдалося побудувати високоморальне на той час суспільство завдяки тому, що процес виховання особистості орієнтувався на таку ієрархію світоглядних позицій та цінностей: більш значущими були інтереси ватчини, на наступній позиції – рідних, і лише на третьому місці – особисте благо. Римська община вимагала від громадян комплексу добродетностей (лат. *virtutes*) – мужності, хоробрості, честі, гідності, що й зумовило велич та могутність Риму. В умовах морального римського суспільства формувалися деонтологічні основи, мета і принципи професійної діяльності юристів. Так, категорія справедливості (лат. *iustitia*) сприймалася римськими юристами як рівність, добро, правильність. Ідея справедливості стала керівним постулатом у практичній та теоретичній діяльності римських юристів, незмінним деонтологічним орієнтиром для майбутніх поколінь. Мислителі Давнього Риму сформулювали цінності та принципи, які стали ядром деонтологічного коду юридичних професій: законність, верховенство права, гуманність, справедливість, відповідальність, професіоналізм (див. Табл. 1).

У XII–XIII ст. період становлення германської державності та виникнення муніципального права став каталізатором створення правових текстів (від нім. *Rechtprosa*) уперше не латиною, а середньовіською мовою. Від середньолатинського *jurista* в німецькій мові внаслідок послаблення голосної фонемі [a – ə] утворився термін *juriste*. Історико-фонематичні зміни нововіською мови зумовили остаточну морфологію слова *jurist*. В усіх країнах світу почався процес розвитку юридичної освіти. В університетах, які виникли у XII–XIII ст. в Болоньї, Константинополі, Падуї, Кембриджі, Саламанці, Парижі, були створені юридичні факультети, де готували знавців закону відповідно до потреб суспільства. В Україні спочатку деякі відомості із права викладалися в монастирях Києва, Чернігова, Галича, Луцька. Із часом юридична практика змінювалася, розширювався її зміст, з'являлися нові форми та засоби її здійснення. Рубіконом у становленні юридичної освіти та практики став період буржуазних відносин і формування світсько-юридичного світогляду протягом XVII–XVIII ст. Ідеалізування права як основи суспільства і держави в цей період сприяло розвитку юридичної освіти, науки та практики.

Процеси державо- та правоутворення вважаємо визначальними чинниками формування моделі особистості юриста. Форма держави як система інституційної, територіальної і політичної організації та здійснення влади визначає межі професійного обов'язку юриста, мету, предмет, засоби професійної праці. Деонтологічний код юридичних професій орієнтує її представників на встановлення справедливого правопорядку в суспільстві, однак форми держав зумовлюють рівень його реалізації. Так, у тоталітарних державах на перший план висуваються ідейно-політичні переконання, методи залякування, катування і страти, посилюється контроль, норми права віддаляються від норм моралі. У державах, де основоположні права і свободи людини не є цінністю, а правові принципи порушуються, відбувається відхилення юридичної діяльності від деонтологічного коду професії, знижується рівень відповідності юридичних професій їхньому призначенню та професійному покликанню. Знавці законів стають інструментом деформації правової системи, переродження правової культури в антикультуру (субкультуру), урешті право втрачає свій істинний зміст, юридична діяльність набуває ознак симулякру – підробки, фальшивки.

У процесі еволюції права та держав сформувалися правові сім'ї: романо-германська (Франція, Італія, Німеччина, Австрія), англо-американська (Англія, Сполучені Штати Америки, Канада), змішана (Данія, Аргентина, Чилі), релігійна (мусульманське, індуїстське, іудейське право), соціалістична (Корейська Народно-Демократична

Республіка, Куба) та ін. Вони відрізняються ступенем рецепції римського права, джерелами права, структурою системи права, юридичною технікою та правозастосовчою діяльністю. Саме тому зміст юридичної освіти передбачає вивчення основних галузей права конкретної держави. Але попри таку розмаїтість існуючих правових сімей, консолідуючим чинником професійної діяльності всіх юристів є деонтологічний код, який дозволяє забезпечити справедливе судочинство, правовий порядок, ефективний захист прав і свобод людини.

Взаємодія особистісної та професійної сфер потребує аналізу понять «особистість» і «юрист». Нині відсутній єдиний підхід до тлумачення поняття «юрист». Так, В. Ткаченко зауважує, що юрист – «це людина, яка знається у правознавстві (юриспруденції), тобто володіє професійними правовими знаннями й уміє застосовувати їх у практичній діяльності». А. Жалінський зазначає, що юрист – «це суб'єкт діяльності, людина, яка здійснює юридичну діяльність, витрачаючи фізичні та психологічні зусилля, власний час, досягаючи благородних чи не завжди благородних

Таблиця 1

Зміст деонтологічного коду юридичних професій, сформований мислителями Давнього Риму

№	Цінності та принципи	Латинські фразеологізми
1.	Законність – відповідність дій законам та іншим нормативно-правовим актам держави.	Duralex, sed lex (Закон жорстокий, але він закон).
		Non rex est lex, sed lex est rex (Не цар є закон, а закон є цар).
		Sequi debet potentia justitiam, non praecedere (Сила повинна йти за правосуддям, а не передувати йому).
		Nullum crimen sine poena, nulla poena sine lege, nullum crimen sine poena legali (Немає злочину без покарання, немає покарання без закону, немає злочину без законного покарання).
2.	Верховенство права – право як феномен культури є основою функціонування та розвитку цивілізованого суспільства, правової демократичної держави; зумовлене природними правами.	Iustitia regnorum fundamentum (Право – основа держав).
		Juris effectus in executione consistit (Ефективність закону – у його виконанні).
		Nemo delictis exiit (Жоден не звільняється від відповідальності за правопорушення).
		Nemo est supra leges (Жоден не стоїть вище законів).
3.	Гуманність – людяне ставлення до людини.	Nemo debet bis puniri pro uno delicto (Жоден не повинен бути покараним двічі за один злочин).
		Aequum et bonum est lex legum (Справедливість і благо – закон законів).
4.	Справедливість – діяти неупереджено, відповідно до істини.	Fraus et jus nunquam cohabitant (Неправда та правосуддя ніколи не поєднуються).
		Impunitas semper ad deteriora invitat (Безкарність завжди призводить до вчинення ще тяжчих злочинів).
		Justitia non novit patrem nec matrem; solum veritatem spectat justitia (Правосуддя не знає ні батька, ні матері; правосуддя прагне (домагається) тільки істини).
		Maxime in jurae aequitas spectanda est (У праві слід якнайбільше домагатися справедливості).
		Nihil possumus contra veritatem (Ми нічого не можемо зробити супроти істини).
		Prima lex iustitiae, ne quid falsi dicat (Перший принцип правосуддя – не допустити неправди).
5.	Відповідальність – обов'язок юристів відповідати за результати професійної діяльності перед самим собою (моральна відповідальність, регулятором якої є совість), суспільством та державою (відповідальність адміністративна, кримінальна й ін.).	Conscientia est mille testes (Совість – це тисяча свідків).
		Scire leges non hoc est verba earum scire, sed vim ac potestatem (Знання законів не в тому, щоб знати їхні слова, а щоб розуміти зміст).
6.	Професіоналізм – високий рівень компетентності, освіченості та духовності юристів.	Constare non potest jus, nisi sit aliquis juris peritus (Право не може існувати, якщо не буде правознавців).
		Ignorantia juris (legis) neminem excusat (Незнання закону (права) нікого не виправдує).
		Impuris manibus nemo accedat curiam (Хай ніхто не наближається до суду з нечистими руками).
		Multitudo imperitorum perdit curiam (Велика кількість недосвідчених працівників губить суд).

цілей». За визначенням О. Скакун, юрист – «фахівець, що одержав повний набір юридичних знань, умінь та навичок відповідно до державних стандартів освіти та володіє правом займати певні посади в різних сферах юридичної практики, тобто займатися визначеною практичною діяльністю». С. Гусарев і О. Тихомиров вважають, що юрист – це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм під час вирішення юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян. «Особистість» трактується психологами і педагогами як: 1) окремо взята людина, яка досягла високого рівня психологічного розвитку; 2) сукупність стійких психологічних властивостей, від яких залежать поведінка і вчинки людини в суспільстві; 3) особливості людини, які визначають її ставлення до людей, до себе, до подій, що відбуваються навколо неї [7, с. 198]. Отже, поняття «особистість» у всіх трактуваннях пов'язується з роллю (позитивною чи негативною) людини в суспільстві, виступає «продуктом» епохи, життя країни, нації, сім'ї і є творцем власного життя.

На основі синтезу розглянутих понять можна визначити, що «особистість юриста» – це суб'єкт юридичної діяльності, який має юридичну освіту і високу правову культуру, спрямований на встановлення справедливості в суспільстві, цивілізоване врегулювання суспільних відносин, надання правової допомоги і діє в межах деонтологічного коду професії.

На сучасному етапі розвитку суспільства сформованими є такі юридичні професії, як суддя, прокурор, адвокат, нотаріус, слідчий, юрисконсульт. Затребуваність суспільства в цих професіях існує в усіх правових системах. Особливості національного законодавства зумовлює існування й інших фахівців юридичної праці. В українському Класифікаторі [5] юридичні професії угруповано в розділ 242 «Професіонали в галузі правознавства, прокурорського нагляду, правосуддя та правоохоронної діяльності» та п'ять підрозділів. Перший підрозділ 2421 «Професіонали в галузі правознавства та прокурорського нагляду» об'єднує дві групи професійних назв робіт: 1) наукових співробітників (молодший науковий співробітник (правознавство), науковий співробітник (правознавство), науковий співробітник-консультант (правознавство)); 2) адвокатів та прокурорів (адвокат, прокурор, прокурор-криміналіст, старший помічник Генпрокурора України з особливих доручень, юрист, юрист-міжнародник). До складу другого підрозділу 2422 «Судді» входить професія «суддя». Третій підрозділ 2423 «Професіонали в галузі правоохоронної діяльності» узагальнює 12 професійних назв робіт: дізнавач, експерт,

інспектор, оперуповноважений, помічник начальника чергової частини, слідчий, спеціаліст-вибуховик, спеціаліст-криміналіст, старший дізнавач з особливих доручень, старший інспектор з особливих доручень, старший оперуповноважений в особливо важливих справах, старший слідчий в особливо важливих справах. Четвертий підрозділ 2424 «Професіонали кримінально-виконавчої служби» складається з таких професійних назв робіт, як: інспектор, оперуповноважений, старший інспектор з особливих доручень, старший оперуповноважений в особливо важливих справах. П'ятий підрозділ 2429 «Інші професіонали в галузі правознавства» містить професії: експерт, інспектор праці (правовий), нотаріус, нотаріус державний, радник, слідчий, слідчий в особливо важливих справах, судовий експерт, фахівець із дізнання у сфері цивільного захисту, юрисконсульт. У розділі 3 «Фахівці» угруповано професії, які належать до сфери правоохоронної діяльності, серед них: інспектори правоохоронних органів, кримінально-виконавчої служби, воєнізованої охорони, приватні детективи та фахівці з дізнання.

Реформування правоохоронних органів України, концептуальні зміни у сферах правового захисту, правосуддя, правоохоронної діяльності, необхідність удосконалення надання адміністративних послуг, реєстрації майнових і немайнових прав громадян привели до появи нових та скасування застарілих назв юридичних професій. Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1328 від 10 серпня 2016 р. «Про затвердження Зміни № 5 до національного класифікатора України ДК 003:2010» [8] змінено назви міліцейських професій на нову редакцію: поліцейський (інспектор) патрульної служби, командир відділення (поліція), поліцейський (за спеціалізаціями), молодший інспектор (поліція), помічник дільничного офіцера поліції. До професії 5162 внесені нові назви професійних робіт: інструктор (молодший склад поліції), командир катера (поліція), поліцейський (інспектор) поліції особливого призначення, помічник командира взводу (поліція). У зв'язку з набуттям чинності Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [9], під кодом 2429 угруповано такі професії: державний виконавець, приватний виконавець; 3432 – помічник приватного виконавця.

Розвиток права та правової культури розширює діапазон функцій професійної діяльності сучасного юриста. Адвокати виконують функції представництва, захисту та надання правової допомоги; судді здійснюють правосуддя; нотаріуси посвідчують права, а також факти, що мають юридичне значення, учиняють інші нотаріальні дії; прокурори підтримують державне обвинувачення в суді, представляють інтереси громадян або дер-

жави в суді, здійснюють нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також у разі застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; поліцейські надають поліцейські послуги у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, надання допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Багатоманітність юридичних професій створює невизначеність індивідуальної траєкторії кар'єрного зростання, що значно ускладнює процес підготовки майбутніх юристів.

Висновки і пропозиції. Історія становлення та розвитку юридичних професій дозволяє зробити такі висновки:

1. Розвиток юридичних професій пов'язаний зі складними процесами державо- та правотворення. В античні часи суспільство особливих вимог до юристів не висувало. У судах могли виступати всі, хто володів ораторським мистецтвом. З розвитком права та правової культури вимоги до осіб, які займалися юриспруденцією, підвищувалися. Зростала і складність юридичної праці. В античні часи юристи виконували три функції (від лат. *agere, cavere, respondere*), сучасні юристи здійснюють правотворчу, правозастосовну, контроль-но-наглядову, правоустановчу функції; функції правових послуг, правового контролю та нагляду, правосуддя й ін. Складність і висока відповідальність юридичної праці передбачає не тільки наявність диплома, а і сформованість деонтологічно зорієнтованої особистості юриста, яка віддана правовим ідеалам і цінностям.

2. Фундаментом юридичних професій в парадигмальному вимірі правової держави має бути деонтологічний код – система морально-правових норм, яка спрямовує її представників на виконання професійного покликання й обов'язку – утвердження цивілізованого правопорядку в суспільстві. Деонтологічний код як консолідуючий чинник усіх юридичних професій має стати основою розроблення узгоджених між собою професіограм, концепції юридичної освіти, державного стандарту для бакалаврського та магістерського рівнів вищої юридичної освіти. Організація освітнього процесу, спрямованого на формування деонтологічно зорієнтованої моделі професійної компетентності юриста, є надзвичайно важливою. З одного боку, це дасть можливість підготувати юристів із глибоким усвідомленням і готовністю виконувати професійний обов'язок. З іншого – такий підхід створить умови для розвитку правової культури

в суспільстві, сприятиме становленню правопорядку.

3. Основні компоненти деонтологічно зорієнтованої моделі професійної компетентності юриста можна узагальнити у блоки: 1) знання, уміння, практичні навички. Ураховуючи те, що законодавство постійно оновлюється, складові елементи першого блока мають динамічний, постійно змінюваний характер. Тому важливо під час навчання у студентів сформувані механізми самоактуалізації особистості, який забезпечить постійне оновлення знань, умінь і навичок. Другий блок – психолого-педагогічний, орієнтований на розвиток професійного мислення, комунікації, оволодіння методиками саморегуляції, самовдосконалення. Третій блок – деонтологічний: на основі професійного деонтологічного коду, елементами якого є цінність законності, верховенства права, гуманності, справедливості, відповідальності, професіоналізму, узагальнює правову, політичну, моральну, естетичну, психолого-педагогічну, інформаційну, економічну культуру юриста.

Список використаної літератури:

1. Універсальний словник української мови / уклад. З. Куньч. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 848 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Кремень. Київ : Юрінком-Інтер, 2008. 1040 с.
3. Климов Е. Введение в психологию труда : учебник для вузов. Москва : Культура и спорт ; ЮНИТИ, 1998. 350 с.
4. Современный словарь по педагогике / сост. Е. Рапацевич. Минск : Современное слово, 2001. 928 с.
5. Національний класифікатор України : Класифікатор професій ДК 003:2010 : наказ Держспоживстандарту України від 28 липня 2010 р. № 327. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10> (дата звернення: 09.05.2019).
6. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF> (дата звернення: 09.05.2019).
7. Психологический словарь / сост. Р. Немов. Москва : Гуманитар. изд. центр «Владос», 2007. 560 с.
8. Про затвердження Зміни № 5 до національного класифікатора України ДК 003:2010 : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1328 від 10 серпня 2016 р. База даних «Законодавство України». URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1328731-16> (дата звернення: 09.05.2019).

9. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень

інших органів : закон України № 1403–VIII від 28 серпня 2018 р. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19> (дата звернення: 09.05.2019).

Savischenko V. Deontologically oriented model of lawyer's professional competence in diachrony

The article deals with the concept of "profession" as a phenomenon, the study of legal professions in their historical development. The analysis of normative legal documents, psychological and pedagogical literature enables us to single out such characteristic features of the concept "profession" as socio-historical character, functional purpose, and public utility.

The ontological features of legal professions have been substantiated as a system with three interacting fields: 1) deontological code of the profession; 2) lawyer's identity; 3) society and state.

Deontological code of professions has been defined as a set of values that determine the purpose of a profession in a society and professional calling of a person. Deontological code is characteristic of professions with a high degree of responsibility to people. Values forming the core of deontological code of lawyers were identified in the legal culture of ancient Rome. Deontological code of lawyers is based on the values of justice and is implemented in the establishment of civilized law and social order, ensuring fair regulation of social relations and justice. The variety of legal families and forms of state have been shown, their connection with legal professions has been demonstrated.

The attention is drawn to the fact that in states where fundamental human rights and freedoms are not a value, and legal principles are violated, legal activity deviates from the professional deontological code, the level of compliance of legal professions with their purpose and professional calling decreases. In retrospect, the variability of the functions of lawyer's professional activity is shown, the list of legal professions is defined with the Classifier of professions. It has been substantiated that lawyer's identity is a subject of legal activity with legal education and high legal culture aimed at establishing social justice, civilized regulation of social relations, provision of legal aid and acting within deontological code of the profession. The main components of deontologically oriented model of lawyer's professional competence are summarized in such blocks as: 1) knowledge, skills, practical skills; 2) psychological and pedagogical block; 3) deontological block.

Key words: *profession, specialty, legal professions, legal culture, counsel, judge, prosecutor, notary, deontological code, values, lawyer's identity, deontologically oriented model of lawyer's professional competence.*